

การเปิดเผยข้อความจริงในเวลาทำสัญญาประกันภัย

The Disclosure in the Contract of Insurance

กมลทิพย์ แซ่ท้าว¹, กฤษณโชค แก้วเจิม¹, อภิสิริห์ คุณขุนทด¹, อนาวิล พากเพียร¹, อาจารย์ธันวัด พิสิฐจินดา²

¹นักศึกษาศาขานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

²อาจารย์ที่ปรึกษาสาขาวิชานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

บทคัดย่อ

การประกันภัยเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการธุรกิจและนับได้ว่าเป็นกิจการค้าอย่างหนึ่ง โดยจะเห็นได้ว่ากิจการประกันภัยนั้นเริ่มต้นจากการค้าและการขนส่งทางทะเลโดยมีประเทศกรีซเป็นประเทศแรกที่เริ่มรู้จักการทำประกันภัยทางทะเล ต่อมาได้แพร่หลายไปยังประเทศอิตาลีและประเทศอื่นๆ การประกันภัยทางทะเลดังกล่าวถือว่าเป็นรากฐานของการประกันภัยแบบอื่นๆ ด้วย เช่น การประกันวินาศภัย การประกันชีวิต ซึ่งมีการนำตัวอย่างมาจากการประกันภัยทางทะเลและปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมกับสภาพแห่งกิจการนั้นๆ เช่น แบบของกรมธรรม์ และวิธีการดำเนินงานต่างๆ เป็นต้น

เนื่องจากสัญญาประกันภัยของประเทศไทยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 865 วรรคหนึ่ง กำหนดให้ผู้เอาประกันภัยต้องเปิดเผยข้อความจริง อีกทั้งยังห้ามผู้เอาประกันภัยแถลงข้อความอันเป็นเท็จซึ่งการเปิดเผยข้อความจริงหรือการแถลงข้อความต่างๆของผู้เอาประกันดังกล่าวย่อมส่งผลต่อการทำสัญญาประกันภัยในทางกฎหมายด้วย บทความวิชานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการเปิดเผยข้อความจริงในเวลาทำสัญญาประกันภัยว่ากฎหมายควรกำหนดความหมายไว้อย่างไร

คำสำคัญ: กฎหมายประกันภัย, สัญญาประกันภัย, การเปิดเผยข้อความจริง

Abstract

Insurance is related to the business operation which is considered as trade. It started from trade and maritime transportation which Greece was the first country to create marine insurance. Subsequently, it has been expanded to Italy and other countries. Such marine insurance is considered as foundation of the other forms of insurance, such as insurance against loss, and life insurance, which has brought examples from marine insurance and revised as appropriate to such business conditions, such as types of insurance policies and working methods.

Section 865, paragraph one of the Civil and Commercial Code specifies that the insured shall disclose the true statement and is prohibited to give fault statement. The disclosure of any content or provision of any statement by the insured shall have legal impact on entering

into insurance contract. This article has purpose to study any disclosure of actual statements during execution of insurance contract about what definition should be determined by law.

Keywords: Insurance Law, Insurance Contract, The actual statement

บทนำ

แรกเริ่มการประกันภัยมีการพัฒนามาจากการประกันภัยทางทะเล โดยกรีซเป็นชาติแรกๆที่เริ่มมีการทำประกันภัยทางทะเล ต่อมาแนวคิดการประกันภัยทางทะเลได้แพร่หลายไปยังอิตาลีและอีกหลายๆประเทศจึงถือได้ว่าการประกันภัยทางทะเลเป็นรากฐานของการประกันภัยประเภทอื่นๆ เช่น ประกันชีวิต ประกันวินาศภัย เป็นต้น (มุกดา โควกุล, 2537: หน้า 117) เนื่องจากสัญญาประกันภัยเป็นนิติกรรม (จิตรา เพียรล้ำเลิศ, 2555 : หน้า 55) และ “นิติกรรม” หมายความว่า “การใดๆอันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคลเพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวนหรือระงับซึ่งสิทธิ ” ตามมาตรา 149 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ นิติกรรมนั้นย่อมเป็นปอเกิดแห่งหนึ่งทำให้เกิดผลผูกพันทางกฎหมายโดยต้องมีการกระทำเพื่อชำระหนี้ต่อกันด้วย (ธนวัฒน์ พิสิฐจินดา, 2558 : 4) นิติกรรมอาจมีผล “สมบูรณ์” หรือ “โมฆียะ” หรือ “โมฆะ” ก็ได้ แล้วแต่กรณี โดยทั่วไปสัญญาประกันภัยนิยมทำเป็นลายลักษณ์อักษร (สรพลล์ สุขพรรคณี, 2560 : หน้า 14) ส่วนกรมธรรม์ประกันภัยไม่ใช่สัญญาประกันภัย ด้วยปัจจุบันนี้บริษัทประกันภัยในฐานะผู้รับประกันภัยได้สร้างกลวิธีทางการตลาดเพื่อจูงใจผู้เอาประกันภัย เช่น การโฆษณาว่าผู้เอาประกันภัยไม่ต้องตรวจสุขภาพ เป็นต้น จึงทำให้ผู้เอาประกันภัยเข้าใจผิดว่าตนไม่ต้องเปิดเผยข้อความจริงเกี่ยวกับสุขภาพของตนแก่ผู้รับประกันภัยแต่ในทางกฎหมายผู้เอาประกันภัยต้องเปิดเผยข้อความจริงและเมื่อผู้รับประกันภัยทราบถึงข้อความจริงของผู้เอาประกันภัยแล้วก็อาจเป็นเหตุให้ผู้รับประกันภัยเรียกเบี้ยประกันภัยให้สูงขึ้นหรือผู้รับประกันภัยอาจจะบอกปิดไม่ทำสัญญาประกันภัยได้ อย่างไรก็ตาม ผู้เอาประกันภัยอาจต่อรองเพิ่มเติมหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อกำหนดในกรมธรรม์เพื่อเพิ่มประโยชน์ให้แก่ผู้เอาประกันภัยก็ได้ (ไชยยศ เหมะรัชตะ, 2549: หน้า 151-157) ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 865 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ถ้าในเวลาทำสัญญาประกันภัย ผู้เอาประกันภัยก็ดี หรือในกรณีประกันชีวิตบุคคลอันการใช้จ่ายเงินยอมอาศัยความทรงชีพหรือมรณะของเขานั้นก็ดี รู้อยู่แล้วละเว้นเสียไม่เปิดเผยข้อความจริงซึ่งอาจจะจูงใจผู้รับประกันภัยให้เรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นอีกหรือบอกปิดไม่ยอมทำสัญญาหรือว่ารู้อยู่แล้วแถลงข้อความนั้นเป็นความเท็จไซ้ ท่านสัญญานั้นเป็นโมฆียะ” จากบทบัญญัติดังกล่าวทำให้ทราบว่าหน้าที่เปิดเผยข้อความจริงตามสัญญาประกันภัยตกอยู่แก่ฝ่ายผู้เอาประกันภัยเป็นหลักซึ่งถ้าไม่เปิดเผยข้อความจริง สัญญาประกันภัยย่อมตกเป็นโมฆียะ และในกรณีประกันชีวิตนั้นไม่ต้องคำนึงว่าผู้เอาประกันชีวิตหรือบุคคลอื่นซึ่งถูกเอาประกันชีวิตจะตายหรือไม่หรือจะตายด้วยโรคที่ปกปิดหรือไม่ (จิตรา เพียรล้ำเลิศ, 2555 : 37-38) โดยทั่วไปข้อความจริงที่ผู้เอาประกันจะต้องเปิดเผยให้แก่ผู้รับประกันในการทำสัญญาประกันภัย ได้แก่ อายุ เพศ อาชีพ สุขภาพ ประวัติการ รักษาสุขภาพ รายได้และความสามารถในการหารายได้ของผู้เอาประกัน เป็นต้น ซึ่งข้อความต่างๆเหล่านี้

จะต้องเป็นข้อความจริง เนื่องจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มิได้มีการบัญญัติถึงความหมายหรือตัวอย่างของข้อความจริงที่ผู้เอาประกันภัยต้องเปิดเผยว่าเป็นอย่างไร บทความวิชาการนี้จึงเป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับการเปิดเผยข้อความจริงของผู้เอาประกันว่าผู้เอาประกันต้องเปิดเผยข้อความจริงต่อผู้รับประกันเพียงใด

1. ความหมายของสุจริต

1.1 ความหมายตามพจนานุกรม

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 คำว่า “สุจริต” หมายความว่า ประพฤติชอบ ประพฤติด้วยตั้งใจดี ประพฤติตรง

1.2 ความหมายทางกฎหมาย

“สุจริต” หรือ good faith ตาม Black’s Law Dictionary 18th Edition ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึง สภาวะทางจิตใจอันประกอบด้วย (1) ความซื่อสัตย์ในความเชื่อหรือวัตถุประสงค์ (2) ความซื่อตรงต่อหน้าที่หรือหนี้ของตน (3) ความสอดคล้องกับมาตรฐานทางการค้าหรือธุรกิจใดๆ อันชอบด้วยเหตุผลในการต่อรองกันอย่างเป็นธรรม (4) การไร้ซึ่งเจตนาหลอกลวงหรือแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ

2. แนวคิดเกี่ยวกับหลักสุจริต

2.1 แนวคิดของนักกฎหมายเกี่ยวกับหลักสุจริต

ศาสตราจารย์ดร.หยุด แสงอุทัย อธิบายว่า “จุดมุ่งหมายแท้จริงของหลักสุจริต คือ ความยุติธรรมภายใน หรือความยุติธรรมตามเนื้อเรื่อง (substantial justice) รัฐจะต้องออกข้อบังคับของกฎหมายและการวินิจฉัยคดีให้สอดคล้องกับมาตรฐานแห่งความยุติธรรม ดังนั้น จึงเป็นภาระหน้าที่ของผู้ใช้กฎหมายต้องวินิจฉัยตามหลักความเป็นธรรมและความถูกต้องตามหลักคุณธรรม ความมีสัตย์และความไว้วางใจ”(สมยศ เชื้อไทย, 2560 : 153)ศาสตราจารย์ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ (2526) อธิบายว่า “หลักสุจริตเป็นรากฐานของกฎหมายแพ่งทั้งระบบมีจุดหมายหรือเจตนารมณ์ เพื่อสร้างความเป็นธรรมแก่สังคมเป็นหลักกฎหมาย เพื่อความยุติธรรมเป็นหลักความซื่อสัตย์และความไว้วางใจที่ไม่อาจอธิบายให้ชัดเจนในรายละเอียดได้” รองศาสตราจารย์ประสิทธิ์ โหมะวิไลกุล (2560 น. 233) อธิบายว่า คำว่า “สุจริต” มีลักษณะเป็นนามธรรมมีความหมายกว้างไม่ได้หมายความเฉพาะถึงความรู้เท่าไม่ถึงการณ์เท่านั้นในทางกลับกันก็ไม่คุ้มครองผู้ที่ใช้สิทธิไม่สุจริตด้วย

2.2 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักสุจริต

2.2.1 หลักสุจริตตามกฎหมายประเทศไทย

2.2.1.1 หลักสุจริตในทางกฎหมายอาญา ไม่มีการให้บัญญัติคำนิยามความหมายของคำว่าสุจริตเอาไว้ มีแต่คำนิยามของคำว่า “โดยทุจริต”ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (1) บัญญัติว่า “โดยทุจริต” หมายความว่า เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ที่มิควรได้โดยชอบด้วยกฎหมายสำหรับตนเองหรือผู้อื่น

2.2.1.2 หลักสุจริตในทางกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ สำหรับหลักสุจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยแบ่งได้เป็น 2 กรณี 1) หลักสุจริตทั่วไป มาตรา 5 บัญญัติว่า “ในการใช้สิทธิ

แห่งตนก็ดีในการชำระหนี้ก็ดีท่านว่าบุคคลทุกคนต้องกระทำโดยสุจริต” บทบัญญัติดังกล่าวใช้เป็นมาตรฐานเพื่อชี้ขาดว่าการกระทำใดๆตามบทบัญญัติของกฎหมายนั้นได้กระทำโดยไม่ขัดต่อหลักความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ ทั้งนี้การกระทำของบุคคลที่จะต้องมีความสุจริตอยู่ 2 ประการ คือ การใช้สิทธิและการชำระหนี้ ส่วนหลักสุจริตตามมาตรา 6 บัญญัติว่า “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าบุคคลทุกคนกระทำการโดยสุจริต” เป็นบทสันนิษฐานของกฎหมายในการกระทำการของบุคคล กล่าวคือ บุคคลฝ่ายใดที่อ้างว่าบุคคลอื่นไม่สุจริตบุคคลฝ่ายนั้นต้องนำสืบให้ได้ว่าไม่สุจริตอย่างไร 2) หลักสุจริตเฉพาะเรื่อง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีบทบัญญัติที่คุ้มครองบุคคลสุจริตโดยมีการนำหลักสุจริตมาใช้ประกอบกับหลักกฎหมายอื่นเพื่อคุ้มครองบุคคลสุจริตในกรณีต่างๆ เช่น การคุ้มครองบุคคลได้กรรมสิทธิ์ในสังหาริมทรัพย์โดยสุจริตตามมาตรา 1303 การคุ้มครองบุคคลที่ได้กรรมสิทธิ์หรือทรัพย์สินอื่นๆ การได้มาโดยสุจริตตามมาตรา 1299 และมาตรา 1300 การคุ้มครองบุคคลที่ได้มาโดยสุจริตในเรื่องลาภมิควรได้ตาม มาตรา 412 มาตรา 413 และมาตรา 415 เป็นต้น (ณัฐพงศ์ โปษกะบุตร, 2555 : 20-21)

2.2.1.3 หลักสุจริตในทางกฎหมายลักษณะประกันภัยอื่นๆ ในการทำสัญญาประกันภัยซึ่งเป็นสัญญาที่ต้องการให้คู่สัญญาหรือคู่กรณีที่ทำสัญญานั้นใช้หลักหรือทฤษฎีแห่งความสุจริตต่อกันอย่างยิ่งตามหลักทั่วไป (จิตติ ติงศภักดิ์และสิทธิโชค ศรีเจริญ, 2559 : 55) “หลักสุจริต” คือ หลักความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ คำว่า “สุจริต” ภาษาลาติน เรียกว่า “Bona Fides” แปลว่า ความซื่อสัตย์และสัจจะที่ดี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 5 บัญญัติว่า “ในการใช้สิทธิแห่งตนก็ดีในการชำระหนี้ก็ดี บุคคลทุกคนต้องกระทำโดยสุจริต”(ธานี วรรณ, 2555:30-31) หลักความสุจริตถูกนำมาบังคับใช้กับสัญญาประกันภัยภายใต้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 865 และมาตรา 866 ดังนี้ 1) ความสุจริตของผู้เอาประกันภัย มาตรา 865 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ถ้าในเวลาทำสัญญาประกันภัย ผู้เอาประกันภัยก็ดี หรือในกรณีประกันชีวิต บุคคลอันการใช้เงินยอมอาศัยความทรงชีพหรือมรณะของเขานั้นก็ดี รู้อยู่แล้วละเว้นเสียไม่เปิดเผยข้อความจริงซึ่งอาจจะได้จูงใจผู้รับประกันภัยให้เรียกเบี้ยประกันภัยสูงขึ้นอีกหรือให้บอกปิดไม่ยอมทำสัญญาหรือว่ารู้อยู่แล้วแถลงข้อความนั้นเป็นความเท็จไซ้ ท่านว่าสัญญานั้นเป็นโมฆียะ” ส่วนวรรคสอง บัญญัติว่า “ถ้ามิได้ใช้สิทธิบอกกล่าวภายในกำหนดเดือนหนึ่งนับแต่วันที่ผู้รับประกันภัยทราบข้อมูลอันจะบอกกล่าวได้ก็ดี หรือมิได้ใช้สิทธินั้นภายในกำหนดห้าปีนับแต่วันทำสัญญาก็ดี ท่านว่าสิทธินั้นเป็นอันระงับสิ้นไป” จากบทกฎหมายดังกล่าวอาจแยกพิจารณาได้ดังนี้ (1) ผู้มีหน้าที่เปิดเผยข้อความจริง หากเป็นกรณีการประกันวินาศภัย ผู้มีหน้าที่เปิดเผยข้อความจริง ได้แก่ ผู้เอาประกันภัย แต่ถ้าเป็นการประกันชีวิต “บุคคลอันการใช้เงินยอมอาศัยความทรงชีพหรือมรณะของเขา” มีหน้าที่ในการเปิดเผยความจริงด้วย บุคคลดังกล่าว คือ บุคคลที่เป็นผู้เอาประกันภัย และบุคคลที่ถูกนำเอาไปประกันชีวิต (สุภาพ สาริพิมพ์, 2554:26) และถ้าหากผู้ที่มีหน้าที่เปิดเผยความจริงไม่ทราบข้อความจริงที่ตนเองต้องเปิดเผยจึงไม่ได้เปิดเผยข้อความจริงย่อมไม่ถือว่าเป็นการปกปิดความจริง เช่น ไม่ทราบความเจ็บป่วยของตนเพราะไม่เคยตรวจสุขภาพมาก่อน เป็นต้น (2) ข้อความจริงที่ต้องเปิดเผย ข้อความที่ผู้เอาประกันภัยมีหน้าที่เปิดเผยแก่ผู้รับประกันภัยต้องเป็นข้อความสาระสำคัญ ทั้งนี้มาตรา 865 ใช้คำว่า “...ข้อความจริงซึ่งอาจจะได้จูงใจผู้รับประกันภัยให้เรียกประกันภัยสูงขึ้นอีก หรือให้บอกปิดไม่ยอมทำสัญญา...” ซึ่งข้อความจริงที่ต้องเปิดเผย คือ ข้อความจริงที่เมื่อผู้รับประกันภัยทราบแล้วจะเรียกเบี้ย

ประกันภัยสูงขึ้นหรือเป็นข้อความจริงที่เมื่อผู้รับประกันภัยทราบแล้วอาจบอกปิดไม่ยอมทำสัญญาประกันภัย ส่วนลักษณะของข้อความจริงประกอบด้วยข้อความใดบ้างให้พิจารณาตามความคิดเห็นของวิญญูชน (Person of ordinary prudence) ไม่ใช่พิจารณาจากความคิดของผู้เอาประกันภัยหรือของผู้รับประกันภัย (จิตติ ดิงศภทิพย์, 2549:42) (3) เวลาที่ต้องเปิดเผยข้อความจริง ผู้มีหน้าที่เปิดเผยความจริงต้องเปิดเผยในขณะที่ทำสัญญาประกันภัย ถ้าหากทราบความจริงหลังจากทำสัญญาประกันภัยไปแล้ว ผู้เอาประกันภัยก็ไม่มีหน้าที่ต้องเปิดเผย และเวลาในการเปิดเผยความจริงดังกล่าวนี้จะคงอยู่มีตลอดนับตั้งแต่ขึ้นตอนการยื่นคำขอทำสัญญาประกันภัยไปจนกระทั่งก่อนผู้รับประกันภัยสนองรับ ส่วนกรณีของการต่อสัญญาประกันภัย ในขณะที่ต่อสัญญาประกันภัยถือว่าการทำสัญญาประกันภัยขึ้นใหม่ ฉะนั้น ผู้เอาประกันจึงต้องเปิดเผยข้อความจริงด้วย (4) ผลของการไม่เปิดเผยข้อความจริง เมื่อผู้มีหน้าที่เปิดเผยข้อความจริงละเว้นไม่เปิดเผยหรือแถลงข้อความอันเป็นเท็จย่อมมีผลทำให้สัญญาประกันภัยตกเป็นโมฆียะตามมาตรา 865 วรรคแรก ทั้งนี้ ผู้รับประกันภัยย่อมบอกล้างสัญญาประกันภัยที่ตกเป็นโมฆียะได้ภายในกำหนดเวลาตามมาตรา 865 วรรคสอง ที่บัญญัติว่า “ถ้ามิได้ใช้สิทธิบอกล้างภายในกำหนดเดือนหนึ่งนับแต่วันที่ผู้รับประกันภัยทราบข้อมูลอันจะบอกล้างได้ก็ดี หรือมิได้ใช้สิทธินั้นภายในกำหนดห้าปีนับแต่วันทำสัญญาก็ดี ท่านว่าสิทธินั้นเป็นอันระงับสิ้นไป” 2) ความสุจริตของผู้รับประกันภัยมาตรา 866 บัญญัติว่า “ถ้าผู้รับประกันภัยได้รู้ข้อความจริงดังกล่าวในมาตรา 865 นั้นก็ดี หรือรู้ว่าข้อแถลงความเป็นเท็จก็ดี หรือควรจะได้รู้เช่นนั้นหากใช้ความระมัดระวังตั้งจะพึงคาดหมายได้แต่วิญญูชนก็ดี ท่านให้ฟังว่าสัญญานั้นเป็นอันสมบูรณ์” บทบัญญัติดังกล่าวเป็นการควบคุมความสุจริตของผู้รับประกันภัย กล่าวคือ ถ้าหากในขณะที่ทำสัญญาประกันภัย ผู้รับประกันภัยทราบถึงข้อความจริงของผู้เอาประกัน หรือรู้ว่าข้อความเป็นเท็จ แต่ผู้รับประกันภัยยังคงทำสัญญาประกันภัยอีกต่อไป ในกรณีเช่นนี้ย่อมถือว่าสัญญาประกันภัยมีผลสมบูรณ์ ส่วนการรับรู้ข้อความจริงของผู้รับประกันภัยให้ใช้มาตรฐานของวิญญูชนทั่วไป และในกรณีที่ผู้รับประกันภัยทราบความจริงแต่ลืมต้องถือว่าขาดความระมัดระวังเช่นวิญญูชน (จุลชีพ ชูเชื้อหิง, 2557:23 -39)

2.2.2 หลักสุจริตตามกฎหมายต่างประเทศ

2.2.2.1 หลักสุจริตในทางกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แบ่งออกเป็น 1) หลักสุจริตทั่วไปตามกฎหมายของประเทศเยอรมัน ประเทศเยอรมันได้นำหลักสุจริตของกฎหมายโรมันมาบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งโดยถือเป็นหลักทั่วไปและเป็นรากฐานของกฎหมายหลักสุจริตภาษาเยอรมันเรียกว่า true und glauben แปลว่าความซื่อสัตย์และความไว้วางใจซึ่งใช้ในการควบคุมมาตรฐานความประพฤติปฏิบัติของคนในสังคมเพื่อให้เกิดความยุติธรรมที่แท้จริง หลักสุจริตของประเทศเยอรมันบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งมาตรา 242 โดยกำหนดว่า ลูกหนี้จะต้องทำการชำระหนี้โดยสุจริตทั้งนี้จะต้องคำนึงถึงปกติประเพณีด้วย บทบัญญัติตามมาตรา 242 ของเยอรมันดังกล่าวเป็นหลักกฎหมายทางจริยธรรมอันถือได้ว่าเป็นรากฐานของกฎหมายแพ่งเยอรมันทั้งระบบโดยคู่สัญญาจะถูกควบคุมให้มีการปฏิบัติชำระหนี้ต่อกันโดยสุจริตเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริงโดยศาลเยอรมันได้ปรับใช้ให้เข้ากับสถานการณ์และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปให้เกิดความเป็นธรรม 2) หลักสุจริตทั่วไปตามกฎหมายของประเทศฝรั่งเศส ประเทศฝรั่งเศสมีการบัญญัติหลักสุจริตไว้ในมาตรา 1134 วรรคสาม โดยกำหนดว่า “สัญญาต้องได้รับการปฏิบัติโดยสุจริต”(ฌ็องฟร็องส์ โปซ

กษัตริย์, 2555 : 28–29) ทั้งนี้ ประมวลกฎหมายแพ่งของฝรั่งเศส Section 1134 para 3 of the French Civil Code “Contract must be executed in good faith” มีความหมายเหมือนกันกับมาตรา 242 ของประมวลกฎหมายแพ่งของเยอรมันและมาตรา 2 ของประมวลกฎหมายแพ่งสวิส แม้ว่าจะมีเนื้อหาสาระที่สำคัญที่ตรงกัน แต่ศาลฝรั่งเศสก็ได้พัฒนาหลักกฎหมายทั่วไปเพื่อสร้างความเป็นธรรมแก่คู่สัญญาโดยอาศัยหลักกฎหมายอื่นๆ ด้วย เช่น หลักความรับผิดชอบในการเจรจาต่อรองตามสัญญาต้องกระทำด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและไว้วางใจต่อกันหรือหลักการใช้สิทธิส่วนเกินโดยมิชอบที่กำหนดให้บุคคลต้องใช้สิทธิของตนเองโดยธรรม (ณัฐพงศ์ โปษะกษัตริย์, 2555 : 27-30) และ 3) หลักสุจริตทั่วไปตามกฎหมายอังกฤษ ในอังกฤษเป็นระบบกฎหมายที่เอาจารีตประเพณีและแนวคิดคำพิพากษามาพัฒนาเป็นหลักกฎหมาย โดยศาลจะนำหลักความยุติธรรมมาปรับใช้กับคดีเพื่อแก้ไขให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่สัญญาโดยตรง เช่น หลักการตีความสัญญาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม (ณัฐพงศ์ โปษะกษัตริย์, 2555 : 29–30) (1) หลักการตีความสัญญาที่มีข้อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบให้เป็นคุณประโยชน์แก่คู่สัญญาที่อ้างเอาข้อสัญญาดังกล่าววน้อยที่สุด (Contra Proferentem Rule) (2) หลักการตีความสัญญาที่มีข้อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบในกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งทำผิดสัญญาในข้อที่เป็นรากฐานหรือหัวใจของสัญญาหรือทำผิดสัญญาที่มีลักษณะร้ายแรงหรือมีการกระทำผิดสัญญาโดยการประมาทเลินเล่ออย่างแรง คู่สัญญาฝ่ายนั้นจะ อ้างข้อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบตามสัญญามาต่อสู้กับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ (3) การตีความสัญญาโดยใช้หลัก implied warranty มิให้คู่สัญญา ยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบในข้อสัญญาที่เป็นสาระสำคัญ

2.2.2.2 หลักสุจริตในทางกฎหมายลักษณะประกันภัยอื่นๆ แบ่งออกเป็น 1) หลักสุจริตอย่างยิ่งตามพระราชบัญญัติการประกันภัยทางทะเล ค.ศ.1906 โดยมีหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้อง คือ พระราชบัญญัติการประกันภัยทางทะเล ค.ศ.1906 ของประเทศอังกฤษ หลักสุจริตอย่างยิ่งถูกกำหนดไว้ในมาตรา 17 มาตรา 18 และมาตรา 20 ซึ่งถูกนำมาวินิจฉัยในคดี The Mitsui Bussan Kaisha Ltd v. Mitsui Bussan Kaisha Ltd 1985 โดยศาลวินิจฉัยว่าหน้าที่ในการปฏิบัติตามหลักสุจริตอย่างยิ่งตามพระราชบัญญัติการประกันภัยทางทะเล ค.ศ.1906 มาตรา 17 นั้นกว้างกว่าหน้าที่ในการเปิดเผยข้อความจริงตามมาตรา 18 และหน้าที่ไม่แถลงข้อความเท็จตามมาตรา 20 และการเรียกร้องโดยฉ้อฉลถือว่าการฝ่าฝืนหน้าที่ตามหลักสุจริตอย่างยิ่งตามมาตรา 17 ซึ่งกำหนดไว้ว่าทั้งผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัยมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตามความสุจริตอย่างยิ่ง สำหรับมาตรา 17 นี้ มีที่มาจากคดี Carter v Boehm ซึ่งได้อธิบายว่า “หลักสุจริตนี้ห้ามคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายปกปิดข้อเท็จจริงที่ตนเพียงฝ่ายเดียวรู้ เพื่อตั้งให้อีกฝ่ายเข้าสู่การเจรจาโดยไม่รู้ถึงข้อเท็จจริงนั้นและเชื่อในทางตรงกันข้ามกับข้อเท็จจริงนั้น” ส่วนในกรณีตัวแทนผู้เอาประกันภัยมาตรา 19 ได้กำหนดในเรื่องการเปิดเผยข้อความจริง (Hodes Susan, 1996 : P 227 ได้กล่าวถึง[1988] 2 Lloyd’s Rep. 513, [1990] 2 Lloyd’s Rep. 377, HL. ได้พูดถึงคดีนี้เป็นคดีเดียวกับคดี Bangque Keyser Ullmann S.A. v Skandia (UK) Insurance Co. Ltd. แต่เนื่องจากมีคู่ความหลายคน หลายประเด็น และมีการเปลี่ยนชื่อของคู่ความด้วย ชื่อของคู่ความในศาลชั้นต้น และศาลสูงจึงแตกต่างกัน และมีการเรียกต่างกัน ส่วนหน้าที่ของตัวแทนในการไม่แถลงข้อความอันเป็นเท็จตามมาตรา 20 (1) ในกรณีเวลาที่ต้องปฏิบัติตามหลักสุจริตอย่างยิ่งมาจากมาตรา 18(1) และมาตรา 20 (1), (6) ซึ่งกำหนดว่าหน้าที่ต้องเปิดเผยข้อเท็จจริงและไม่แถลงข้อความอันเป็นเท็จที่มีอยู่ในเวลาที่สัญญาเกิด และตามคำนิยามของ

ข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญในมาตรา 18 (2) และมาตรา 20 (2) ส่วน มาตรา 17 ที่กล่าวถึงหน้าที่ต้องปฏิบัติตามหลักสุจริตอย่างยิ่งโดยมิได้กำหนดเวลาไว้ ต่อมาศาลอังกฤษได้วินิจฉัยว่าหน้าที่ตามมาตรา 17 มีมากกว่าหน้าที่ที่ระบุไว้ในมาตรา 18 มาตรา 20 และหน้าที่นี้ขยายไปถึงหลังสัญญาเกิดมาจากคดี The Litsion Pride (Hodes Susan, 1996 : P.213-227 กำชัย จงจักรพันธ์, 2553 : 325-333) ประการต่อมาในกรณีผลของการฝ่าฝืนหน้าที่ที่ต้องสุจริตอย่างยิ่งมาตรา 17 มาตรา 18 และมาตรา 20 ได้กำหนดว่าในกรณีที่คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมิได้ปฏิบัติตามหลักสุจริตอย่างยิ่ง คือ ไม่เปิดเผยข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญหรือแถลงข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญอันเป็นเท็จ คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งสามารถบอกล้างสัญญาประกันภัยได้ และเมื่อบอกล้างแล้วสัญญาประกันภัยถือว่าตกเป็นโมฆะมาแต่แรก ซึ่งผลของการบอกล้างจากคดี La Banque Financiere de la Cite S.A v Westgate Insurance Co. Ltd. ศาลวินิจฉัยว่า ในกรณีที่มีการฝ่าฝืนหน้าที่สุจริตอย่างยิ่ง คือ การบอกล้างสัญญาประกันภัย คู่สัญญาจะเรียกค่าเสียหายมิได้ ดังนั้นผู้เอาประกันภัยไม่เปิดเผยข้อเท็จจริงหรือแจ้งข้อความอันเป็นเท็จ ผู้รับประกันภัยมีสิทธิบอกเลิกสัญญาประกันภัยและไม่จ่ายค่าสินไหมทดแทน (กำชัย จงจักรพันธ์, 2553 : 325) ส่วนข้อเท็จจริงอย่างไรที่ต้องเปิดเผยหรือต้องไม่แถลงเท็จ มี 3 กรณี (1) ข้อเท็จจริงที่ผู้เอาประกันภัยรู้หรือควรรู้ตามมาตรา 18(1) ผู้เอาประกันภัยต้องเปิดเผยข้อเท็จจริงทุกประการซึ่งเป็นสาระสำคัญที่เขาได้รู้ต่อผู้รับประกันภัย ให้ถือว่ารู้ข้อเท็จจริงทุกประการในการดำเนินธุรกิจตามปกติเขาควรรู้ อีกด้วย (2) ข้อความจริงซึ่งเป็นสาระสำคัญตามมาตรา 18(1) และมาตรา 20 (1) กำหนดว่า ผู้เอาประกันภัยต้องเปิดเผยข้อความจริงซึ่งเป็นสาระสำคัญแก่ผู้รับประกันภัย รวมทั้งข้อความจริงซึ่งเป็นสาระสำคัญต่อผู้รับประกันภัยจะต้องถูกต้องตามความจริงด้วย ส่วนมาตรา 18 (2) และมาตรา 20(2) หมายถึง ข้อความจริงหรือแถลงข้อความที่ได้กระทบต่อการตัดสินใจของผู้รับประกันภัยที่เฉลียวฉลาดรอบคอบ (Prudent insurer) (3) ข้อยกเว้นข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องเปิดเผยตามมาตรา 18 (1) และ (3) ได้วางหลักถึงข้อความจริงที่ผู้เอาประกันภัยไม่จำเป็นต้องเปิดเผยไว้ มี 5 ประการ (ก) ข้อความจริงซึ่งผู้เอาประกันภัยมิได้รู้ตามมาตรา 18 (1) กำหนดว่า ผู้เอาประกันภัยต้องเปิดเผยข้อความจริงทุกประการที่เป็นสาระสำคัญที่เขาได้รู้ต่อผู้รับประกันภัย ผู้เอาประกันภัยถือว่ารู้ข้อเท็จจริงทุกประการ และต้องใช้ความระมัดระวังตามสมควรถึงข้อเท็จจริงที่กฎหมายกำหนดว่าควรรู้ (ข) ข้อเท็จจริงที่เป็นการลดการเสี่ยงภัยตามมาตรา 18(3)(a) จะเห็นได้ว่า ข้อเท็จจริงที่ลดการเสี่ยงภัยแล้วก็ไม่จำเป็นต้องเปิดเผย เพราะไม่มีผลต่อการตัดสินใจที่จะไม่รับประกันหรือเรียกเบี้ยประกันให้สูงขึ้น (ค) ข้อเท็จจริงที่ผู้รับประกันภัยรู้หรือถือว่ารู้ ซึ่งผู้รับประกันภัยถือว่ารู้ข้อเท็จจริงที่รู้กันโดยทั่วไป หรือข้อเท็จจริงซึ่งในการดำเนินธุรกิจตามปกติของผู้รับประกันภัยที่ควรรู้ตามมาตรา 18 (3)(b) แต่มาตรานี้คล้ายกับกฎหมายไทยตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 866 ซึ่งวิญญูชนในที่นี้ถือตามความเห็นของบุคคลทั่วไปในฐานะเช่นเดียวกับผู้รับประกันภัย (ง) ข้อเท็จจริงที่ผู้รับประกันภัยได้สละสิทธิที่จะรู้ Waiver มาจากมาตรา 18 (3)(c) การสละสิทธิของผู้รับประกันภัยนี้อาจทำเป็นข้อตกลงโดยชัดแจ้งในกรมธรรม์ประกันภัยหรือเป็นการสละสิทธิโดยปริยายก็ได้ (Hodes Susan, 1996 : P 84) (จ) ข้อเท็จจริงที่อยู่นอกเหนือความต้องการให้เปิดเผย เพราะมีคำรับรองโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายซึ่งได้ยกตัวอย่างมาจากคดี Inversions Manria S.A. v Sphere Drake Insurance Co. Plc, The Dora กรมธรรม์มีคำรับรองระบุว่าจะใช้เรือเพื่อความสนุกสนานและการหย่อนใจ (Pleasure Purpose) เท่านั้น การที่ผู้เอาประกันภัยมิได้เปิดเผยข้อเท็จจริงว่า

ตั้งใจใช้เรือเป็นตัวอย่างสาธิต จึงไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญต้องเปิดเผย ผู้เอาประกันจึงไม่ต้องเปิดเผยว่าใช้เรือในทางธุรกิจ เพราะผู้รับประกันภัยสามารถปฏิเสธไม่ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนถ้าผู้เอาประกันภัยนำเรือไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจได้ และ 2) พระราชบัญญัติการประกันภัย ค.ศ. 2015 (The Insurance Act 2015) เป็นกฎหมายที่แก้ไขใหม่ของกฎหมายอังกฤษ ซึ่งมีหลักกฎหมายเรื่องสัญญาการประกันภัยนับตั้งแต่มีพระราชบัญญัติ การประกันภัยทางทะเล ค.ศ.1906 ในพระราชบัญญัติการประกันภัย ค.ศ. 2015 ได้รับพระบรมราชานุญาตและประกาศโดยรัฐสภา ณ วันที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ.2015 และจะมีผลบังคับใช้ทั่วสหราชอาณาจักรอังกฤษ ตั้งแต่วันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ. 2016 เป็นต้นไป เป็นเวลา 18 เดือน และจะต้องตกอยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติการประกัน ค.ศ. 2015 เพื่อไม่ให้เสียเปรียบในทางปฏิบัติ ประการต่อมาในพระราชบัญญัติการประกันภัย ค.ศ. 2015 ได้เพิ่มบทบัญญัติใหม่ในเรื่องของหน้าที่ในการนำเสนออย่างยุติธรรมตามมาตรา 2 - มาตรา 8 ซึ่งบทบัญญัติจะอยู่ในบทที่ 2 ส่วนหลักสุจริตจะอยู่ในบทที่ 4 ตามมาตรา 14 จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติการประกันภัย ค.ศ. 2015 ของกฎหมายอังกฤษได้มีการเพิ่มเติมเนื้อหาใหม่ในส่วนกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และมีการยกเลิกกฎหมายไปบางส่วน ดังนั้น บุคคลผู้เกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้รับประกันภัยและผู้เอาประกันภัยได้ทำความเข้าใจในกฎหมายฉบับใหม่ เพื่อให้มีการเตรียมความพร้อมในการปรับเปลี่ยนแนวทางปฏิบัติและแก้ไขเพิ่มเติมข้อความบางประการในกรมธรรม์ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับกฎหมายใหม่ (อัมพิรา เทพสง่า, 2559 : 18-41) หลักสุจริตและการเปิดเผยข้อความจริงตามพระราชบัญญัติการประกันภัย ค.ศ. 2015 (The Insurance Act 2015) มีสาระสำคัญ ดังนี้ (1) หน้าที่ในการเปิดเผยข้อเท็จจริงของผู้เอาประกันภัยมีการกำหนดหน้าที่ในการเปิดเผยข้อเท็จจริงของผู้เอาประกันภัยมี 3 ประการ ได้แก่ 1) สาระสำคัญอยู่ที่การเพิ่มหน้าที่ให้กับทั้งฝ่ายผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัยตามมาตรา 2 - มาตรา 7 และ 2) ผู้เอาประกันภัยได้ปฏิบัติหน้าที่ในการเปิดเผยข้อเท็จจริงอย่างยุติธรรมแล้ว คือ กรณีผู้เอาประกันภัยได้เปิดเผยข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญที่ตน “รู้” หรือ “ควรจะรู้” เป็นการกำหนดรายละเอียดเพิ่มเติมกับกรณีข้อเท็จจริงที่ถือว่าผู้เอาประกันภัย “รู้” และ “ควรรู้” ซึ่งที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่า ข้อเท็จจริงที่ถือว่าผู้เอาประกันภัย “ควรรู้” คือ ข้อเท็จจริงที่ตามสมควรแล้วจะได้รับการเปิดเผยหากผู้เอาประกันภัยได้ “แสวงหาข้อเท็จจริงตามสมควร” ซึ่งได้กำหนด “หน้าที่ในการแสวงหาข้อเท็จจริงตามสมควร” ให้แก่ ผู้เอาประกันภัย กรณีที่สองเป็นข้อเท็จจริงที่ถือว่าผู้เอาประกันภัย “ควรรู้” คือ ข้อเท็จจริงที่ตามสมควรแล้วจะได้รับการเปิดเผยหากผู้เอาประกันภัยได้ “แสวงหาข้อเท็จจริงตามสมควร” กล่าวคือ มีกำหนด “หน้าที่ในการแสวงหาข้อเท็จจริงตามสมควร” ให้แก่ ผู้เอาประกันภัย และ 3) ข้อเท็จจริงที่ผู้เอาประกันภัยเปิดเผยต่อผู้รับประกันภัยต้องเป็นข้อเท็จจริงที่ชัดเจนตามสมควรและผู้รับประกันภัยสามารถเข้าถึงข้อเท็จจริงนั้นได้

บทสรุป

กฎหมายประกันภัยต่างประเทศที่เป็นรากฐานของความสุจริตในการเปิดเผยข้อความจริงนั้นมีปรากฏอยู่ตามพระราชบัญญัติการประกันภัยทางทะเล ค.ศ 1906 โดยกำหนดให้ผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัยมีหน้าที่ต้องเปิดเผยข้อความจริงโดยอาศัยหลักสุจริตอย่างยิ่งต่อกันและกันตามมาตรา 18 (1) และ (2) และ มาตรา 20 (1) และ (2) นอกจากข้อความจริงที่ต้องเปิดเผยแล้ว ยังมีข้อยกเว้นข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องเปิดเผยตาม

มาตรา 18 (1) และ (3)(A),(B),(C) อีกด้วย จะเห็นได้ว่า ข้อความจริงใดที่ไม่ใช่ข้อยกเว้น จะเป็นข้อความจริงที่ผู้เอาประกันภัยและผู้รับประกันภัยจะต้องเปิดเผยให้อีกฝ่ายรู้ จุดนี้แตกต่างกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 865 วรรคหนึ่งที่กำหนดให้ผู้เอาประกันภัยมีหน้าที่ต้องเปิดเผยข้อความจริงฝ่ายเดียว แม้ทางผู้รับประกันภัยจะไม่สอบถามเลยก็ตาม จึงมักเกิดปัญหาว่า เมื่อผู้รับประกันภัยไม่สอบถามข้อความจริงกับผู้เอาประกันภัย ผู้เอาประกันก็มีอาจทราบที่ต้องแถลงข้อความจริงใดบ้าง ทั้งนี้ อาจสืบเนื่องจากคำโฆษณาของผู้รับประกัน เช่น การไม่ต้องตอบปัญหาสุขภาพของผู้เอาประกันภัย เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1.ควรมีการบัญญัติให้ความหมายคำว่า “ข้อความจริง” เพิ่มเติมลงในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 865 วรรคสาม โดยบัญญัติว่า “การเปิดเผยข้อความจริงตามวรรคแรก ได้แก่ ข้อความเกี่ยวกับสุขภาพ ข้อความเกี่ยวกับประวัติการรักษา ข้อความเกี่ยวกับอาชีพ เป็นต้น” ทั้งนี้ เพื่อให้ใช้เป็นมาตรฐานเดียวกันในเวลาทำสัญญาประกันภัย และ 2.ควรมำพระราชบัญญัติการประกันภัยทางทะเล ค.ศ. 1906 มาตรา 18(3)(c) ว่าด้วยเรื่องข้อยกเว้นข้อความจริงที่ไม่ต้องเปิดเผย โดยประการที่ว่า ข้อเท็จจริงที่ผู้รับประกันภัยได้สละสิทธิที่จะรู้ การสละสิทธิของผู้รับประกันภัยนี้ อาจทำเป็นข้อตกลงโดยชัดแจ้งในกรมธรรม์ประกันภัย หรือเป็นการสละสิทธิโดยปริยายมาใช้กับกฎหมายประกันภัยของประเทศไทยในการกำหนดหน้าที่ของผู้รับประกันภัยโดยบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 865 วรรคสี่ โดยบัญญัติว่า “การเปิดเผยข้อความจริงของผู้เอาประกันภัยนั้นให้ผู้รับประกันภัยมีหน้าที่ถามข้อความจริงดังกล่าวในวรรคสาม และหากผู้รับประกันภัยไม่ถาม ให้ถือว่าผู้รับประกันภัยได้สละสิทธิที่จะทราบข้อความจริงดังกล่าว”

รายการอ้างอิง

- กำชัย จงจักรพันธ์,กฎหมายการค้าระหว่างประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553.
- จิตติ ดิงศภัทย์, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.
- จิตติ ดิงศภัทย์และสิทธิโชค ศรีเจริญ, กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2559.
- จิตรา เพียรล้ำเลิศ, คำอธิบายกฎหมายว่าด้วยประกันภัย, พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2555.
- จุลชีพ ชูเสื่อหึ่ง, คำอธิบายกฎหมายลักษณะประกันภัย, พิมพ์ครั้งแรก ปทุมธานี: ศูนย์เรียนรู้การผลิตและจัดการธุรกิจสิ่งพิมพ์ดิจิทัล, 2557.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ นิติธรรม, 2549.

- ณัฐพงศ์ โปษะบุตร. (2555), หลักสุจริต : หลักพื้นฐานแห่ง กฎหมายแพ่งและพาณิชย์, AULJ Vol. III August, 2012. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ.
- ธนวัฒน์ พิสิฐจินดา, คำอธิบายหลักกฎหมายบัญชีเดินสะพัด, พิมพ์ครั้งที่ 1, กรุงเทพมหานคร: ฝ่ายธุรกิจมัดติมิเตียเพื่อการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2558.
- ธานี วรภัทร์, กฎหมายว่าด้วยประกันภัย, พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555.
- ประสิทธิ์ โหมวิไลกุล, คำอธิบายกฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม, 2560.
- ปรีดี เกษมทรัพย์ “หลักสุจริต คือ หลักความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ” ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ดร.สมศักดิ์ สิงห์พันธ์ (ม.ป.ท, 2526)
- มุกดา โควงกุล, การประกันภัย, ปทุมธานี : หจก.สยามเดชั่นเนอริซัพพลายส์, 2537.
- สมยศ เชื้อไทย, ความรู้กฎหมายทั่วไป, คำอธิบายวิชากฎหมายแพ่ง : หลักทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2560.
- สรพลจ์ สุขทรศนีย์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะประกันภัย, พิมพ์ครั้งที่ 12 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2560.
- สุภาพ สารีพิมพ์, คำอธิบายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2554.
- อภิญา เลื่อนฉวี, กฎหมายการค้าระหว่างประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2555.
- อัมพรา เทพสง่า. (2559). พระราชบัญญัติการประกันภัย ค.ศ. 2015 (The Insurance Act 2015). ใน ไผทชิต เอกจริยกร และ ทวีศักดิ์ เอื้ออมรวนิช (บพบรรณาธิการ), วารสารวิชาการกฎหมายขนส่งและพาณิชย์นาวี ปีที่ 11 ฉบับที่ 12. กรุงเทพฯ: โครงการสถาบันกฎหมายขนส่งและพาณิชย์นาวี คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Hodes, Susan. Law of Marine Insurance. Great Britain: Cavendish Publishing Ltd., 1996.